

1942. március 4. hete.

Helyesírás és nyelvi magyarázat.

V. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: Szólások.*Nevelési cél:* A magyar nyelv sajátos jelenségeinek tudatosítása és számonkérése.

b) Áthajlás. Vannak a magyar nyelvben olyan sajátos kifejezések, amelyek nehezen vagy egyáltalában nem fordíthatók le más nyelvre. Mondjunk ilyeneket! Pl. Tűzről pattant menyecske; nem fülük a fogához; felült Lackó a nyakára stb.

c) Célkitűzés. Beszéljünk ma az eredeti magyar szólásokról.

II. Tárgyalás. a) Átvitt értelmű kifejezések.

A következő szavak közül válasszuk szét azokat, melyeket eredeti jelentésében, és azokat, amelyeket elváltozott, vagy amint mondani szokás: átvitt értelemben használunk.

Városliget, fenyveserdő, akácfa, fakereszt, búzakereszt, nyúlgerinc, hegyerinc, őzláb, hegyláb, hegyoldal, háztető, hegytető, égbolt, szarkaláb, vasmacska, vásvilla, szitakötő, kefekötő, halpénz, ajtószárny, ajtósarok.

Különösen az igekötős igék kapnak sokszor egészen sajátos jelentést. Pl.

szed: rászed (valakit).

tesz: betesz (ajtót), feltesz (felteszem rólad, felteszem magamban), megtesz (bírónak).

kap: elkap (a szél), felkap (elbizakodott), rákap (valamire), összekap (összevesz), kikap (akit megvernek), rajtakap (valamin).

tör: betör, rátör, előretör stb.

vág: levág, belevág, kivág, bevág stb.

Részletösszefoglalás. Összetett szavakat, kivált igekötős igéket sokszor egészen sajátos, elváltoztatott, átvitt jelentésben használunk.

2. Még feltűnőbb a sajátos elváltozott jelentés bizonyos állandóan együttjáró szavakban. Ilyenek pl.:

megkötí a szerződést, megszegi a szerződést, felbontja a szerződést, megtartja a szerződést, megtartja a szavát, betartja a határidőt stb.,

vendégséget csap, vasra ver, sarkantyúba kap, könnybe lábad a szemem, eszi a méreg, a halál torkában van,

tölti az időt, tölti a napot, a nyarat, bosszúját tölti, kedvét tölti; betölti a helyet, kitölti katonaidejét,

gondot visel rá, hivatalt visel, háborút visel,

szóba ereszkedik, szó fér hozzá, szavam van hozzád, szót fogad, szót ért, szót vált, szóvá tesz;

számon kér, számon ad, számon vesz; diadalt arat, csatát nyer, csatát vesz, érdemet szerez; egy húron pendül; egy követ fúj vele; felönt a garatra stb.

Részletösszefoglalás. Vannak nyelvünkben, nagy számmal, állandóan együtt járó szók, amelyeknek együttesen sajátos, elváltozott jelentésük van. Az ilyen együttjáró szókat *szólásoknak* nevezzük.

III. Összefoglalás. Minden nyelvben külön sajátosságos szólások fejlődnek ki. A mi magyarnyelvünk is rendkívül gazdag ilyen szólásokban. Az ilyen szólások gyakran igen elmések, szépek, kivált a maguk helyén. Igen jó magyar szólások vannak pl. Vörösmarty, Petőfi, Arany és több más költő verseiben, Jókai, Mikszáth, Gárdonyi munkáiban. De vannak ilyenek a népdalokban és a nép beszédében is.

Vigyázzunk az ilyen jó magyar szólásokra, őrizzük meg őket s ha helyénvaló, éljünk is velük. Szébbé, találóbbá teszik beszédeinket.

Gyűjtsenek szólásokat Toldi-ból.

TAVASZI REGGEL.

A bércet már a hajnal aranyozza,
A völgy virágit gyönggyel harmatozza;
Fű és fa lombján hűs szellő legyint át,
Ébresztgeti a lepkét és pacsirtát.

A kullogó patak mintegy megbátrul,
Vadrózsa bokra ég a napsugártul;
Fény mindenütt, víg zaj minden zugolyban,
Az ég mosolyán a föld szíve dobban.

Ó, fény és dal! Tavasznak enyhe napja!
Elveszett fényét lelkem visszakapja.
Szívem megárad ifjú érzelemben,
S ajkamra ismét víg dal hangja lebben.

Gyulai Pál.

1942. március 2. hete.

Természettan.

V. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: Az elektromos világítás.

Nevelői cél: A természeti jelenségeinek megismerése.

I. Előkészítés. a) Számonkérés. Az elektromos áram hőhatásáról tanultak számonkérése.

b) Áthajlás. Az elektromos áram hőhatását a gyakorlati életben is sokszor felhasználjuk. Különösen a világítás terén van nagy hasznunkra.

c) Célkitűzés. Beszéljünk ma az elektromos világításról.

II. Tárgyalás. Az elektromos izzólámpában (szemléltetés) vékony fémszálon át vezetett áram a fémszálat izzítja és az